

Історія

УДК 314.15-026.48:614.25:331.542

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.21532013>

Соціальна і професійна адаптація українських медиків у Чеській Республіці

Тишкевич Сергій Сергійович,

аспірант,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна,

<https://orcid.org/0009-0005-7680-3912>**Прийнято: 21.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026**

***Анотація.** У статті комплексно проаналізовано специфіку становища, адаптації та умов працевлаштування українських медичних працівників у Чеській Республіці в контексті масштабної вимушеної міграції, спричиненої російсько-українською війною. Визначено демографічні параметри української спільноти в країні та обґрунтовано зростання її чисельності після 24 лютого 2022 р. Охарактеризовано роль медиків-біженців як вагомого кадрового ресурсу для подолання дефіциту фахівців у чеській системі охорони здоров'я, особливо на рівні регіональних лікарень та педіатричних відділень.*

Особливу увагу приділено нормативно-правовому регулюванню інтеграційного процесу. На основі аналізу Закону ЧР № 95/2004 Sb детально висвітлено багатоступінчасту процедуру верифікації дипломів, що включає нострифікацію та складання комплексного апробаційного іспиту. Окреслено структуру іспиту, обмеження кількості спроб та фінансові аспекти його проходження. На основі статистичних даних оцінено динаміку залучення

українських лікарів загальної практики, стоматологів і фармацевтів до медичної системи Чехії.

Виявлено ключові деструктивні чинники та бар'єри на шляху до проходження апробації, серед яких найскладнішими є мовний бар'єр, засвоєння специфічної медичної термінології, висока вартість іспитів та необхідність поєднувати підготовку з некваліфікованою працею задля забезпечення життєдіяльності. Досліджено адаптаційні заходи, зокрема безкоштовні мовні й підготовчі курси, вебкасти, програми психосоціальної підтримки, а також успішні ініціативи (проект «Україна» для медиків-практикантів). Доведено, що професійна реалізація українських лікарів є важливим індикатором їх соціальної інтеграції та чинником зміцнення міждержавних зв'язків.

Ключові слова: українські мігранти, Чеська Республіка, медики, лікарі, нострифікація, апробаційний іспит, професійна адаптація, інтеграція.

Social and professional adaptation of Ukrainian doctors in the Czech Republic

Serhii Tyshkevych

Postgraduate student

Vasyl Stefanyk Carpathian National University

Ivano-Frankivsk, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0005-7680-3912>

Abstract. *The article comprehensively analyzes the specifics of the situation, adaptation and employment conditions of Ukrainian medical workers in the Czech Republic in the context of large-scale forced migration caused by the Russian-Ukrainian war. The demographic parameters of the Ukrainian community in the*

country are determined and the growth of its number after February 24, 2022 is justified. The role of refugee doctors is characterized as a significant human resource for overcoming the shortage of specialists in the Czech healthcare system, especially at the level of regional hospitals and pediatric departments.

Particular attention is paid to the regulatory and legal regulation of the integration process. Based on the analysis of the Law of the Czech Republic No. 95/2004 Sb, the multi-stage procedure for verifying diplomas, which includes nostrification and taking a comprehensive approbation exam, is highlighted in detail. The structure of the exam, the number of attempts and the financial aspects of passing it are outlined. Based on statistical data, the dynamics of the involvement of Ukrainian general practitioners, dentists and pharmacists in the Czech medical system were assessed.

Key destructive factors and barriers to passing the approbation were identified, among which the most difficult are the language barrier, mastering specific medical terminology, the high cost of exams and the need to combine training with unskilled labor to ensure livelihoods. Adaptation measures were studied, including free language and preparatory courses, webcasts, psychosocial support programs, as well as successful initiatives (the "Ukraine" project for medical trainees). It was proven that the professional realization of Ukrainian doctors is an important indicator of their social integration and a factor in strengthening interstate ties.

Keywords: Ukrainian migrants, Czech Republic, doctors, doctors, nostrification, approbation exam, professional adaptation, integration.

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни актуальною проблемою залишається становище, чисельність українських мігрантів за кордоном. Українці у Чеській Республіці – одна з найбільших спільнот. З 2022 р. спостерігається збільшення кількості українців, які знайшли притулок у Чехії. Згідно інформації МВС Чехії українська

національна меншина займає перше місце за кількістю її членів та становить 5,5% населення всієї країни. Після 24 лютого 2022 р. було оформлено понад 650 тис. віз тимчасового захисту. Для порівняння згідно перепису населення 2011 р. у Чеській Республіці проживали 55 253 етнічних українця [1, с. 148].

Переважна частина представників української діаспори в Чехії науковці, викладачі, підприємці, та представники робітничих професій [2]. На думку І. Курила, “на 2023 р. українці були також найбільш численною групою тих, хто отримував ліцензії на ведення підприємницької діяльності в Чехії” [3, с. 17]. Серед тих, хто виїхав до Чеської Республіки, є люди різних професій, кваліфікацій, зокрема, медичні працівники: лікарі, медичні сестри, фармацевти. Попри потребу в медичних кадрах, Чехія зберігає суворі стандарти визнання кваліфікації для лікарів з країн, які не є членами ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становища українців у Чеській Республіці відображена у публікаціях українських та зарубіжних науковців. Учені досліджують причини міграції, географію мігрантів, специфіку зайнятості українців, правові засади та підстави отримання легального працевлаштування та дозволу на проживання у ЧР. Дослідники порівнюють різні хвилі емігрантів з України, діяльність української діаспори як чинник збереження національної ідентичності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний інтерес до міграційної тематики, до адаптації українців у Чехії, маловивченою залишається проблема українських медиків у ЧР.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). **Мета статті** – проаналізувати умови працевлаштування українських медиків у Чеській Республіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно зі статистикою Чеської лікарської палати (ČLK), у Чеській Республіці на 1 березня 2022 р. працювало загалом 693 лікарі, які здобули медичну освіту в Україні [4]. На червень 2024 р. у Чеській Республіці працювало понад вісімдесят медиків,

дипломи яких визнали після 2022 р. [5]. У м. Чеський Крумлов кожен десятий лікар з України. Завдяки двом лікаркам-українкам у цій лікарні продовжує працювати дитяче відділення. Лікарня три роки шукала педіатрів.

На лютий 2026 р. згідно з Національним реєстром працівників охорони здоров'я, у Чеській Республіці працювало 1098 українських лікарів загальної практики та 242 стоматологи. Найбільше медиків з України працює в Устецькому, Пардубицькому та Карловарському краях, Празі та Центральній Богемії. Речник Чеської лікарської палати Міхал Сойка вважає їхню роль важливою: «Українські лікарі рятують чеську систему охорони здоров'я в деяких регіонах» [6].

За словами речниці Регіонального департаменту охорони здоров'я Я. Мракотової масового відтоку медичних працівників та лікарів до України після 24 лютого 2022 р. не було: «Ми реєструємо двох лікарів, які повернулися до України, і один тепер не може повернутися до Чехії з України, де він перебував» [7].

Медичним працівникам з України у ЧР було надано психологічну допомогу та безкоштовні консультації з питань чинного законодавства щодо проживання громадян України в Чеській Республіці, продовження перебування в Чеській Республіці або питань проживання для возз'єднання сім'ї. Лікарня «Буловка» пропонувала активну духовну та психосоціальну підтримку своїм співробітникам через лікарняних капеланів, або так званих Peer – це медичний працівник, який пройшов спеціальне навчання в системі психосоціальної підтримки [8].

Українські медики, які приїхали до Чеської Республіки після 24 лютого 2022 р., не маючи права працювати, допомагали як адміністративні працівники чеським колегам приймати українських біженців, долати мовний бар'єр [9].

Попри значну допомогу та підтримку, яку надає ЧР українцям під час російсько-української війни, не змінилися умови для здійснення медичної професії лікарів, які отримали освіту в країні, що не є членом ЄС. Правовою

основою для отримання можливості медикам працювати за фахом у ЧР є Закон 95/2004 Sb (Закон про умови отримання та визнання професійної компетентності та спеціалізованої компетентності для здійснення медичної професії лікаря, стоматолога та фармацевта) від 2004 р. [10]. Частина восьма цього Закону обумовлює визнання професійної компетентності медиків у Чехії: “Лікарі, стоматологи та фармацевти, які не є особами, переліченими в Частині сьомій, або не отримали професійної кваліфікації в іншій державі-члені, мають право займатися медичною професією на території Чеської Республіки на підставі успішного складання ліцензійного іспиту, після підтвердження своєї медичної придатності та доброчесності, а також після перевірки здатності професійно висловлюватися чеською мовою; здатність професійно висловлюватися чеською мовою в обсязі, необхідному для здійснення медичної професії, підтверджується шляхом складання ліцензійного іспиту з чеської мови” [11].

Для успішного складання сертифікаційного іспиту українським лікарем у ЧР потрібна нострифікація диплома, проведена відповідним вищим навчальним закладом [12]. Нострифікація диплому медиків відбувається швидко. Найскладнішим для медиків з України залишається вивчення мови та складання акредитаційних іспитів [13].

Акредитаційний іспит складається з письмової, усної та практичної частини; усна частина для заявників на визнання компетентності у сфері лікарської професії складається з вибраних предметів акредитаційного іспиту та захисту тематичного дослідження і може проводитися на підставі рішення Міністерства або уповноваженої організації упродовж кількох днів. Усна частина акредитаційного іспиту проводиться перед екзаменаційною комісією відповідно до правил проведення іспитів. Екзаменаційна комісія створюється Міністерством як його дорадчий орган. Членів екзаменаційної комісії призначає та звільняє Міністр охорони здоров'я за пропозицією Чеської лікарської палати або Чеської стоматологічної палати або Чеської

фармацевтичної палати, професійних товариств та медичних і фармацевтичних факультетів і уповноважених організацій. На підставі результатів акредитаційного іспиту Міністерство протягом 90 днів з дати успішного складання усної частини акредитаційного іспиту видає рішення про визнання компетентності у сфері медичної професії на території Чеської Республіки [14].

Кандидат може подати заяву про визнання професійної компетентності для здійснення медичної професії та складання сертифікаційного іспиту не більше п'яти разів.

За даними Інституту післядипломної освіти в галузі охорони здоров'я, 2022 р. апробаційний іспит склали 355 лікарів, 34 стоматологи і 9 фармацевтів із України [15]. Процес апробаційного іспиту триває приблизно 1, 5 року, він складається з письмової і практичної частини тривалістю в шість місяців і потім із усної частини [16]. Іспит платний, можна використати п'ять спроб, вартість кожної зростає. Якщо іспит невдало складено, плата не повертається, і кандидат має можливість скласти іспит ще раз через рік.

Медики складають екзамени в Інституті післядипломної освіти у Празі та Брно. МОЗ ЧР надає детальні методичні рекомендації щодо працевлаштування медиків [17].

Національний центр медсестер та немедичних медичних професій пропонує підготовчі курси для кандидатів на атестаційний іспит, які можна пройти у формі електронного навчання або контактного навчання. Метою пропонованих курсів є поглиблення та доповнення знань у рамках підготовки до атестаційного іспиту для виконання професії та успішного входження в трудовий процес. Національний центр медсестер та немедичних медичних професій також пропонує курси чеської мови для загальних та практичних медсестер. Курс призначений для загальних та практичних медсестер з України для закріплення їхніх знань чеської мови. Він призначений, перш за все, для кандидатів на атестаційний іспит. Курс поділено на дві частини, перша

частина зосереджена на загальній чеській мові, особливо на основах спілкування в робочому середовищі. Друга частина курсу зосереджена на професійній чеській мові та служить для набуття здатності розуміти та висловлювати професійні медичні терміни чеською мовою. Такі курси також працюють для лікарів.

Інститут післядипломної освіти підготував серію безкоштовних відео-лекцій про чинне законодавство у сфері медичного права, про систему охорони здоров'я у Чехії, надання медичної допомоги тощо. Вебкасти ведуться спеціалістами чеською мовою та супроводжуються українськими субтитрами. До кожної веб-трансляції додається презентація, словник та інші навчальні матеріали [18].

Також інститут підготував інтенсивні курси чеської мови для медичних працівників. Курси проходять у менших групах онлайн та офлайн. На заняттях основний акцент зроблено на опануванні медичної термінології. Усі навчальні матеріали надаються безкоштовно. Розмір оплати за іспит залежить від кількості спроб його скласти. Перша частина апробаційного іспиту коштує 1-а спроба: 3000 крон, 2-а спроба: 4 000 крон, 3-я та кожна наступна спроба: 6 000 крон. Третя частина апробаційного іспиту 1-а спроба: 4000 крон, 2-а спроба: 6000 крон, 3-я та кожна наступна спроба: 9000 крон.

Після складення іспиту Міністерство охорони здоров'я ЧР надсилає апробанту підтвердження про успішно складений іспит, що надає лікарям стоматологам та фармацевтам право працювати за спеціальністю у сфері медицини в будь-якій країні ЄС або можуть зарахуватися до однієї з діючих спеціальностей післядипломної освіти [19].

Для того, щоб забезпечувати себе та родину, українські лікарі працюють у різних сферах, зокрема, будівництві. Ці обставини ускладнюють їх навчання та підготовку до іспитів.

З ініціативи чеських медиків під час повномасштабного вторгнення росії в Україну у ЧР з'явився проєкт «Україна», координатором якого став доктор

Циріл Муха. За програмою українські лікарі працювали практикантами (не можуть лікувати самі, але з ними біженці можуть говорити рідною мовою): “Приходить пацієнт, український медик його вислуховує, записує анамнез, з’ясовує, які ліки пацієнт приймає, чим лікується, - а потім передає це чеському лікареві” [20]. Таким чином українські лікарі отримали оплачувану роботу, допомогу в адміністративних питаннях, можливість практикувати, познайомитись з чеською системою охороною здоров’я.

На думку Ц. Мухи, проєкт “Україна” став ефективним та успішним, його обрали 50 осіб: “Я думаю, це справді допомогло: це вигідно і для того лікаря, що він займається своєю професією, і для українського пацієнта, який може поговорити про свої проблеми рідною мовою, і для чеського лікаря, якому непросто скласти анамнез людини, яка не говорить чеською. І цю амбулаторію це ніяк не навантажує, чи навантажує мінімально. І цим медикам платять за роботу, а вони сплачують податки, держава не мусить платити за них” [21].

Одна із цих 50 лікарів О. Денисюк вважає цю роботу асистентом за проєктом “Україна” абсолютним збігом подій, щасливою нагодою [22].

Українські лікарі стали важливим ресурсом для чеської медицини, яка роками потерпає від дефіциту кадрів. ЗМІ у ЧР розповідають успішні історії та досвід українських медиків. Зокрема, А. Богомазова з Чернівців, 30-річна лікарка, яка працює у Стршибрі та в Празі, успішно склала ліцензійні іспити в Чехії та отримала ліцензію на практику. Жінка працювала лікарем в Україні, проте планувала виїзд за кордон, вчила чеську мову. Повномасштабне вторгнення прискорило еміграцію: «Я почала вивчати чеську мову до вторгнення. Зрештою, я отримала права через два роки після подання заявки на іспити» [23].

Посол України в Чехії В. Зварич під час зустрічі у 2025 р. з українськими лікарями, які підтвердили свою кваліфікацію, обговорив питання щодо створення асоціації українських лікарів в Чехії. У посольстві зауважили, що в

невеликих чеських містах існують лікарні, в яких 90 % складають саме українські медики через брак кадрів з числа громадян Чехії на місті [24].

У травні 2025 р. Посольство України в Чехії представило проєкт «Підтримуймо навзаєм!», відео якого розповідають про українських лікарів із міста Зноймо, про їхню адаптацію, роботу у чеських лікарнях [25].

Посол України в Чеській Республіці В. Зварич акцентує увагу на тому, що успішна професійна реалізація українських лікарів є вагомим доказом високого рівня їхньої соціальної інтеграції. Проєкт «Підтримуймо навзаєм!» має на меті показати, що “українці в Чехії – це не лише тимчасові гості, а активні учасники суспільного життя, які зміцнюють людські й професійні зв’язки між двома країнами” [26].

Дослідник О. Зубко у своїх статтях вказує на нюанси медичної практики 119 українських лікарів, які у 1918–1939 рр. знайшли політичний притулок у Чехословаччині. Згідно рішення «Палати лікарів» ЧСР “кожен лікар – не чех, – котрий опинився на території ЧСР, мав підписати так званий «реверс» – зобов’язання не займатися лікарською практикою” [27]. З 1922 р. по 1929 р. українські лікарі офіційно проводили науково-просвітницьку діяльність [28, с. 33], неофіційно ж українські медики працювали під час літніх відпусток своїх чехословацьких колег. На сьогодні українські медики на курортах становлять до 50% персоналу [29].

Висновки. Повномасштабне вторгнення росії в Україну не змінило умов для працевлаштування українських медиків в Чехії. Вони надалі відносяться до категорії тих, які отримали освіту в країні, що не є членом ЄС. Для працевлаштування за фахом українським медикам необхідно нострафікувати диплом, скласти іспити.

Список використаних джерел

1. Бойко М., Федоренко Є. Демографічна структура української етнічної групи у Чеській Республіці (1991–2011 роки). *Історичні і політологічні дослідження*. 2018. № 1. С. 143–151.

2. Українці в Чехії. URL: <https://czechia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/361-ukrajinci-v-chehiji>
3. Курило І. О. Сучасні особливості зайнятості українців у Чеській Республіці. Сучасні тренди і стратегічні імперативи розвитку соціально-трудових відносин : збірник тез І Міжнародного науково-практичного Форуму (м. Полтава, 23–24 грудня 2024 року) / за заг. ред. Т. А. Костишиної. Полтава : ПУЕТ, 2025. С.15–18.
4. Ukrajínští lékaři pracují v českých nemocnicích, kde se potýkají s nedostatkem zdravotníků. URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/ukrajinsti-lekari-pracuji-v-ceskych-nemocnicich-kde-se-potykaaji-s-nedostatkem-zdravotniku-349917>
5. Ukrajínští lékaři pracují v českých nemocnicích, kde se potýkají s nedostatkem zdravotníků. URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/ukrajinsti-lekari-pracuji-v-ceskych-nemocnicich-kde-se-potykaaji-s-nedostatkem-zdravotniku-349917>
6. Smatana L. Cítím se tu příjemně.‘ Ukrajínští doktoři podle lékařské komory zachraňují české zdravotnictví. URL: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/citim-se-tu-prijemne-ukrajinsti-doktori-podle-lekarske-komory-zachranuji-ceske_2602251207_jar
7. Zítková P.V Česku je registrovaných 693 ukrajinských lékařů. Kolik jich odchází a jak jsme připravení na nové zdravotníky? <https://nasezdravotnictvi.cz/aktualita/v-cesku-je-registrovanych-693-ukrajinskych-lekaru-kolik-jich-odchazi-a-jak-jsme-pripraveni-na-nove-zdravotniky-1>
8. Zítková P.V Česku je registrovaných 693 ukrajinských lékařů. Kolik jich odchází a jak jsme připravení na nové zdravotníky? <https://nasezdravotnictvi.cz/aktualita/v-cesku-je-registrovanych-693-ukrajinskych-lekaru-kolik-jich-odchazi-a-jak-jsme-pripraveni-na-nove-zdravotniky-1>
9. Ukrajínští lékaři už pomáhají českým praktikům. Pečují o uprchlíky. URL: <https://www.denik.cz/zdravi/lekari-ukrajina-praktik.html>

10. Zákon č. 95/2004 Sb. Zákon o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-95>

11. Zákon č. 95/2004 Sb. Zákon o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-95>

12. Zítková P.V Česku je registrovaných 693 ukrajinských lékařů. Kolik jich odchází a jak jsme připravení na nové zdravotníky? <https://nasezdravotnictvi.cz/aktualita/v-cesku-je-registrovanych-693-ukrajinskych-lekaru-kolik-jich-odchazi-a-jak-jsme-pripraveni-na-nove-zdravotniky-1>

13. Залучення українських медиків до роботи в Чехії наражається на ускладнення: мова і дороге навчання. URL: <https://ukraina.radio.cz/zaluchennya-ukrayinskyh-medykiv-do-roboty-v-chehiyi-narazhayetsya-na-8844096>

14. Українські лікарі вступають у чеську систему охорони здоров'я повільно. Головний бар'єр – мова. URL: <https://ukraina.radio.cz/ukrayinski-likari-vstupayut-u-chesku-systemu-ohorony-zdorovya-povilno-golovnyy-8838724>

15. Українські лікарі вступають у чеську систему охорони здоров'я повільно. Головний бар'єр – мова. URL: <https://ukraina.radio.cz/ukrayinski-likari-vstupayut-u-chesku-systemu-ohorony-zdorovya-povilno-golovnyy-8838724>

16. Zaměstnávání zdravotnických pracovníků z Ukrajiny v ČR. URL: <https://mzd.gov.cz/zamestnavani-zdravotnickych-pracovniku-z-ukrajiny-v-cr/>

17. Допомагаємо медичним працівникам з України. URL: <https://ua.ipvz.cz/ua/%d1%82%d0%b8%d1%82%d1%83%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d0%bd%d0%ba%d0%b0/>

18. Допомагаємо медичним працівникам з України. URL: <https://ua.ipvz.cz/ua/%d1%82%d0%b8%d1%82%d1%83%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d0%bd%d0%ba%d0%b0/>

bd%0%b0-

%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d0%bd%d0%ba%d0%b0/

19. Допомагаємо медичним працівникам з України. URL: [https://ua.ipvz.cz/ua/%d1%82%d0%b8%d1%82%d1%83%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-](https://ua.ipvz.cz/ua/%d1%82%d0%b8%d1%82%d1%83%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d0%bd%d0%ba%d0%b0/)

%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d1%96%d0%bd%d0%ba%d0%b0/

20. Проєкт «Україна». Українські лікарі допомагають чеським: спілкуються з пацієнтами з України і економлять час. URL: <https://ukraina.radio.cz/projekt-ukrayina-ukrayinski-likari-dopomagayut-cheskym-spilkuuyutsya-z-8783783>

21. Проєкт «Україна». Українські лікарі допомагають чеським: спілкуються з пацієнтами з України і економлять час. URL: <https://ukraina.radio.cz/projekt-ukrayina-ukrayinski-likari-dopomagayut-cheskym-spilkuuyutsya-z-8783783>

22. Проєкт «Україна». Українські лікарі допомагають чеським: спілкуються з пацієнтами з України і економлять час. URL: <https://ukraina.radio.cz/projekt-ukrayina-ukrayinski-likari-dopomagayut-cheskym-spilkuuyutsya-z-8783783>

23. Smatana L. Cítím se tu příjemně.‘ Ukrajínští doktoři podle lékařské komory zachraňují české zdravotnictví. URL: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/citim-se-tu-prijemne-ukrajinsti-doktori-podle-lekarske-komory-zachranuji-ceske_2602251207_jar

24. Посол зустрівся з українськими лікарями, які працюють у Чехії <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3956783-posol-zustrivsa-z-ukrainskimi-likarami-aki-pracuut-u-cehii.html>

25. Посольства України в Чехії розказало, як українські лікарі рятують життя у Зноймо. ВІДЕО. URL: <https://czechia-online.cz/posolstva-ukrayiny-v-chehiyi-rozkazalo-yak-ukrayinski-likari-ryatuyut-zhyttya-u-znojmo-video/>

26. Посольства України в Чехії розказало, як українські лікарі рятують життя у Зноймо. ВІДЕО. URL: <https://czechia-online.cz/posolstva-ukrayiny-v-chehiyi-rozkazalo-yak-ukrayinski-likari-ryatuyut-zhyttya-u-znojmo-video/>
27. Зубко О. Українська еміграція в ЧСР. Повсякденне життя працівників медичної сфери міжвоєнного періоду. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2018. Вип. 21. С. 30–41.
28. Зубко О. Українська еміграція в ЧСР. Повсякденне життя працівників медичної сфери міжвоєнного періоду. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2018. Вип. 21. С. 30–41.
29. Як українські медики долають бар'єри з визнанням дипломів у Чехії. URL: <https://czechia-online.cz/yak-ukrayinski-medyky-dolayut-baryery-z-vyznannam-dyplomiv-u-chehiyi/>